

1766 İstanbul Depremi'nin İstanbul Mahkemesi Kararlarına Yansımaları

Samet SARIKAYA*

Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK – ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

* Avukat, Eskişehir Barosu, av.sametsarikaya@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-4110-9144.

Makale geliş tarihi: 9 Mart 2023 **Makale kabul tarihi:** 13 Haziran 2023

Atıf önerisi: Sarıkaya, Samet. "1776 İstanbul Depremi'nin İstanbul Mahkemesi Kararlarına Yansıması." *Ankara Barosu Dergisi* 81, (Deprem Özel Sayısı-I Kamu Hukuku Ekim 2023): 1-23. **DOI:** 10.30915/abd.1380891

1766 İSTANBUL DEPREMİ'NİN İSTANBUL MAHKEMESİ KARARLARINA YANSIMALARI

ÖZ

Çalışmamız, İstanbul'un depremlerle dolu tarihinde yer alan 1766 depreminin İstanbul Mahkemesi kayıtlarına yansımalarını konu edinmiştir. Her depremde olduğu gibi 1766 İstanbul depremi sonucunda da hukuksal bir süreç işletilmiş ve bu süreç mahkeme kararlarına yansımıştır. 1766 depremi hakkında pek çok ilk derece kaynak olmasına karşın çalışmayı sınırlı tutabilmek adına yalnızca İstanbul Mahkemesi kararları incelenmiştir. Deprem yıkıcılığı, deprem sonrası alınan önlemler ve yeniden inşa faaliyetlerinin mahkeme kayıtlarındaki görünümüne ulaşmak amaçlanmıştır. Deprem sonrası olağanüstü ekonomik tedbirler alındığı, hasar tespiti, yapıların tamiri ve onarımı yapılamayacak durumda olanların yıktırılmasına gibi dikkat çeken kararlara rastlanmıştır. Halkın ekmeğe ulaşımıyla ilgili sorunlar yaşamaması için fırınlar ve fırıncılar hakkında kararlar verilmiştir. Deprem bir fırsat olarak algılanmaması için inşaat sektöründe narh uygulamasına gidilmiştir. Mahkeme, özellikle mimarlardan oluşan bilirkişilerce tespit çalışmaları yürütmüştür. Yeniden inşa faaliyetlerinde ise yangına dayanıklı binaların yapılmasına özen gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler

1766 İstanbul depremi

İstanbul mahkemesi

İstanbul mahkemesi 25 numaralı sicil

tarihte depremler

tarihte İstanbul depremleri

REFLECTIONS OF THE ISTANBUL EARTHQUAKE OF 1766 IN THE DECISIONS OF THE ISTANBUL COURT

ABSTRACT

Our study deals with the reflections of the 1766 earthquake, which took place in the history of Istanbul that full of earthquakes, to the records of the Istanbul Court. As in every earthquake, a legal process was run as a result of the 1766 Istanbul earthquake and this process was reflected in the court decisions. Although there are many primary sources about the 1766 earthquake, only Istanbul Court decisions have been examined in order to keep the study limited. It is aimed to reach the view of the destructiveness of the earthquake, the precautions taken after the earthquake and the reconstruction activities in the court records. There were remarkable findings such as extraordinary economic measures were taken after the earthquake, damage assessment, repair of structures and demolition of those that could not be repaired. Decisions were made about bakeries and bakers so that the public would not have problems with their access to bread. In order not to perceive the earthquake as an opportunity, a fixed price was applied in the construction sector. The court carried out determination studies by experts, especially architects. In the reconstruction activities, attention was paid to the construction of fire-resistant buildings.

Keywords

1766 Istanbul earthquake

Istanbul court

Istanbul court register number 25

historical earthquakes

Istanbul earthquakes in history

GİRİŞ

İstanbul, tarihi boyunca pek çok depreme tanıklık etmiş kadim bir şehirdir. Jeopolitik konumu nedeniyle tarih boyunca yoğun bir nüfusa sahip olan kentte gerçekleşen depremler, insanlara ve yapılara büyük hasarlar vermiştir. Doğu Roma ve Osmanlı belgelerinde, gerçekleşen depremlere ilişkin kayıtlara ulaşmak mümkündür. Osmanlı döneminde; 1509, 1719, 1766 ve 1894 yıllarında büyük depremler gerçekleşmiş ve bunların sonucunda korkunç yıkımlar meydana gelmiştir. Yaşanan depremler sonucunda barınma, beslenme, yeniden inşa ve hasarlı binaların yıkımının sağlanması sorunları gündeme gelmiştir.

1509 depremi hakkındaki arşiv belgeleri diğer depremlere göre oldukça sınırlıdır. 1719 depreminin ise İzmit merkezli olduğu tahmin edilmektedir. 1766 ve 1894 depremleri ise haklarında Osmanlı arşiv belgelerinin en fazla olduğu depremlerdir. 1894 depreminin İstibdat Dönemine rastlaması ve depremde hayatını kaybeden insanların sayısı ile ilgili basında sansür uygulamasına gidilmesi ise bir hayli ilgi çekicidir.

1766 yılında gerçekleşen depremle ilgili en önemli kaynaklar; Çeşmîzâde Tarihi, Mür'î't-tevârih ve Tarih-i Vasîf'tir.^[1] Bu kıymetli eserlerin yanı sıra, Mühimme defterleri, İstanbul Kadı Sicilleri Arşivi'ndeki defterler, Maliyeden Müdevver defterler ve İstanbul Ahkâm defterlerinde de depremle ilgili kayıtlar mevcuttur. Görüldüğü üzere, depremle ilgili pek çok arşiv kaydına ulaşmak mümkündür. Çalışmamızı sınırlı tutabilmek adına yalnızca 1766 İstanbul Depremi'nin İstanbul Mahkemesi kararlarına yansımaları incelenmiştir. Ayrıca arşiv belgelerinde yer alan Hicri tarihler titiz bir biçimde Miladi tarihe çevrilerek okuyucuya kolaylık sağlanması amaçlanmıştır.

[1] Fatma Ürekli, "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür," *Türk Araştırmaları Literatür Dergisi* 8, no. 16; (2010): s. 103.

I. İSTANBUL'UN DEPREMLERLE İÇ İÇE TARİHİ

A) DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE YAŞANAN BÜYÜK DEPREMLER

İstanbul'da insanlığın varlığına dair bulgular çok eski çağlara dayanmaktadır. Firuzköy Yarımadası'nda Alt Paleolitik döneme ait olan ve MÖ 400.000'li yıllara tarihlendirilen bulgularına rastlamak mümkündür.^[2] MÖ 7. yüzyılda Megara'dan gelen Yunan yerleşimciler, şehrin temellerini atmıştır.^[3] 330 yılında Doğu Roma'nın başkenti konumuna gelmiştir.^[4] Bu olayla birlikte kentin politik, dini ve ticari önemi bir hayli yükselmiştir. Yeni evler, mabetler, yollar ve surlar inşa edilmiş, şehir hızlı bir biçimde büyümeye başlamıştır.^[5] 537 yılında Ayasofya'nın inşası tamamlanmış ve bundan kısa bir süre sonra 15 Ağustos 553 tarihinde, çok şiddetli bir depremle bütün kent sarsılmıştır.^[6] Öyle ki yaşanan deprem ve artçıları sonucunda; pek çok bina yıkılmış, oluşan tsunami neticesinde kentin bir kısmı sular altında kalmıştır.^[7] Ayasofya da bu depremden etkilenmiş, doğu kemeri hasar almıştır.^[8]

-
- [2] Şerif Barış, Şengül Aydıngün, Hakan Kaya ve Cem Gazioğlu, "Archeological Traces of Sixth Century Earthquakes in İstanbul Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea) Excavations," *International Journal of Environment and Geoinformatics* 8, no. 3; (2021): 386.
- [3] Judith Herrin, *Byzantium: The Suprising Life of a Medieval Empire*, (Princeton: Princeton University Press, 2009), 5.
- [4] Şehrin başkent olarak belirlenmesinde konumu büyük bir etkiye sahiptir. Bünyesinde önemli ticaret yolları barındırması ve stratejik olarak Pers imparatorluğu ile Tuna'da yaşayan barbar kavimlere ideal mesafede bulunması bu seçimi etkilemiştir. Ayrıntılı bilgi için Bkz. William G. Sinnigen ve Arthur E.R. Boak, *A History of Rome to A.D. 565*, 6. Baskı, (New York: Macmillan Publishing, 1977), 409-10.
- [5] Barış, Aydıngün, Kaya ve Gazioğlu, "Archeological Traces," 387.
- [6] Şengül G. Aydıngün, "Tarih Boyunca Yaşanan Depremler Sonrası Ayasofya Onarımları," (Deprem Sempozyumu, Kocaeli, 23-25 Mart 2005).
- [7] Barış, Aydıngün, Kaya ve Gazioğlu, "Archeological Traces," 389.
- [8] İhsan Engin Bal, Meltem Vatan, Fatma Gülten Gülay ve Eleni Smyrou, "Historical Earthquake Damages to Domed Structures in İstanbul," içinde *Handbook of Research on Seismic Assessment and Rehabilitation of Historic Structures*, ed. Panagiotis G. Asteris ve Vagelis Plevris (Hershey: Engineering Science Reference, 2015), 656.

Üç yıl sonra gerçekleşen ve daha küçük bir şiddette olduğu tahmin edilen depremde, bu hasardan kaynaklı olarak doğu kemeri tamamen yıkılmıştır.^[9]

Gerçekleşen büyük depremin yalnızca dört yıl ardından, 14 Aralık 557 tarihinde İstanbul yeniden sarsılmıştır.^[10] Depremde yüzlerce ev ve Hipodrom yıkılmış, surlar hasar almıştır.^[11] Ayasofya da depremden etkilenmiş, ana kubbesi büyük bir oranda yıkılmıştır.^[12] Depremin şiddeti sebebiyle Edirne'de dahi yapılar hasar görmüştür.^[13] 869 ve 986 yıllarında da büyük depremler yaşanmış ve Ayasofya yeniden yıkılma tehlikesi geçirmiştir.^[14]

B) OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE YAŞANAN BÜYÜK DEPREMLER

10 Eylül 1509 tarihinde Osmanlı'nın yaşadığı en şiddetli depremlerden birisi meydana gelmiştir.^[15] Seksen bine yakın binanın olduğu şehirde, sayısı üç binden fazla olmak üzere ev ve mescit yıkılmıştır.^[16] Fatih Cami ağır hasar almış, Ayasofya'nın minaresi yıkılmıştır.^[17] Surlar ve bir çok gözetleme kulesi

[9] Aydıngün, "Ayasofya."

[10] Aynı yıl 2 Nisan ve 14 Ekim'de de büyük depremler gerçekleşmiştir: Brian Croke, "Two Early Byzantine Earthquakes and Their Liturgical Commemoration," *Byzantion* 51, no. 1; (1981): 125. Ayrıca Yalıtırak'a göre depremin moment büyüklüğü (Mw) 7.65 civarında olup tarihi 23 Aralık 557'dir. Bkz. Cenk Yalıtırak, "Marmara Denizi ve Çevresinde Tarihsel Depremlerin Yerleri ve Anlamı," *İTÜ Vakfı Dergisi*, no. 67; (2015): 62.

[11] Barış, Aydıngün, Kaya ve Gazioğlu, "Archeological Traces," 389.

[12] Aydıngün, "Ayasofya."

[13] Barış, Aydıngün, Kaya ve Gazioğlu, "Archeological Traces," 389.

[14] 986 yılında gerçekleşen depremde, ana kubbenin üçte biri yıkılmıştır: Aydıngün, "Ayasofya."

[15] Naci Görür: *Türkiye'de Deprem*, 1. Baskı, (İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, 2020), 49; Şerife Özata ve Sevgül Limoncu, "16. ve 20. yy. Arası İstanbul ve Yakın Çevresinde Meydana Gelen Deprem Sonrası Barınma Uygulamalarının İncelenmesi," *Megaron* 9, no. 3; (2014): 219.

[16] Özata ve Limoncu, "İstanbul," 219.

[17] Görür, *Deprem*, 50.

de yıkılan yapılar arasındadır.^[18] Bu deprem, tarihçiler tarafından Küçük Kıyamet (Kıyamet-i Suğra) olarak isimlendirilmiştir.^[19] Depremde 5 ila 10 bin arasında insan hayatını kaybetmiştir.^[20] Depremden ardından avâriz vergisi^[21] toplanmış ve yeniden yapılanma için gerekli olan harcamalar finanse edilmiştir. Şehrin yeniden inşası için hane başına 22 akçe toplanmış ve ülke genelinden İstanbul'a elli beş binin üzerinde işçi gönderimi sağlanmıştır.^[22]

25 Mayıs 1719 tarihinde meydana gelen depremde başta İzmit olmak üzere Yalova'nın büyük bir bölümü yıkılmış, İstanbul'da da pek çok yapı hasar almıştır.^[23] Depremde dört bine yakın insan hayatını kaybetmiştir.^[24]

22 Mayıs 1766 tarihinde Kurban Bayramı'nın 3. gününde, büyük bir deprem meydana gelmiştir.^[25] Deprem, o kadar şiddetlidir ki İzmir'den Selanik'e kadar olan bölgede hissedilmiştir.^[26] Dönemin Fransa Büyükelçiliği "*taştan yapılmış pek çok kamu binasını yerler bir eden şiddetli depremin*

[18] Kuzaki Sawai, "The 1509 Istanbul Earthquake and Subsequent Recovery," *Mediterranean World* 22, no. 1; (2015): 36.

[19] Görür, *Deprem*, 49.

[20] Sawai, "Istanbul Earthquake," 36.

[21] Avâriz, kelime olarak, sonradan meydana gelen, aslı ve sabit olanın zıddı anlamı taşımaktadır. Tanzimat'a kadar, Osmanlı devletinde toplanan olağanüstü vergilerden ve ihtiyaç duyulduğu takdirde toplanırdı. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Halil Sahillioğlu, "Avâriz," içinde *TDV İslam Ansiklopedisi C. IV*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991), 108-9.

[22] Sawai, "Istanbul Earthquake," 38.

[23] T. Levent Erel, Cengiz Zabcı ve H. Serdar Akyüz, "Nikomedia (İzmit) Antik Kentinin Tarihsel Depremleri," (Aktif Tektonik Araştırma Grubu 11. Çalıştayı, Gebze-Kocaeli, 8-9 Kasım 2007): 54.

[24] Özata ve Limoncu, "İstanbul," 220.

[25] Çeşmîzâde Mustafa Reşid, *Çeşmî-Zâde Tarihi*, haz. Bekir Kütükoğlu (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1959), 45.

[26] Görür, *Deprem*, 51.

verdiği korku ve rahatsızlık...”tan bahsetmiştir.^[27] Deprem sonucunda yaklaşık dört bin kişi hayatını kaybetmiştir.^[28] Deprem sabah namazı sonrasında rastlaması ve bayram gününe denk gelmesi nedeniyle can kaybının az olduğu ifade edilmektedir.^[29] Topkapı Sarayı, şehrin su kaynaklarından olan Ayvad Barajı, Ayasofya^[30], depolar, hanlar, dükkanlar ve askeri yapılar çok büyük hasar almış, kentte büyük yangınlar çıkmıştır.^[31] Fatih Cami de depremden etkilenmiş, kubbesi ve duvarları çökmüştür^[32]. Yüzden fazla medrese öğrencisi çöken yapının altında kalarak hayatını kaybetmiştir.^[33] Deprem ardından büyük bir yeniden inşa çalışması başlatılmıştır. Hassa mimarları^[34] görevlendirilerek hasar tespit çalışmaları yapılmıştır. Onarım ve yeniden yapım çalışmalarında seksen bin işçi görev almıştır.^[35] Binaların yangın açısından dayanıklı yapılmasına dair emirler verilmiş ancak depremde yıkılma oranı az olmasından dolayı halk tarafından yine ahşap binalar tercih

- [27] Jean Vogt, “Osmanlı Topraklarında Tarih Boyunca Depremsellik Batılı Kaynaklardan ve Tanıkların İfadelerinden Örnekler,” içinde *Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler*, ed. Elizabeth Zachariadou, çev. Gül Çağalı Güven ve Saadet Öztürk (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001), 20.
- [28] Erhan Afyoncu ve Zekai Mete, “1766 İstanbul Depremi ve Toplum Yaşantısına Tesirleri,” (Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri, İstanbul, 22-23 Mayıs 2000), 85. Ayrıca belirtmek gerekir ki dönem itibarıyla İstanbul nüfusunun 400.000 olduğu tahmin edilmektedir: Deniz Mazlum, “Osmanlı Arşive Belgeleri Işığında 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi ve Ardından Gerçekleştirilen Yapı Onarımları,” (Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2001), 18.
- [29] Afyoncu ve Mete, “1766,” 85.
- [30] Aydıngün, “Ayasofya.”
- [31] Özata ve Limoncu, “İstanbul,” 220.
- [32] Çeşmîzâde Mustafa Reşid, “Çeşmî-Zâde Tarihi,” 45.
- [33] Afyoncu ve Mete, “1766,” 86.
- [34] İmparatorluk genelinde çalışan ve Hassa Mimarlar Teşkilatı’na bağlı olan mimarlardır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Abdulkadir Dündar, “Osmanlı Mimarisinde Hassa Mimarları,” *Dini Araştırmalar* 2, no. 5; (1999): 159-160.
- [35] Mazlum, “Yapı Onarımları,” 25.

edilmiştir.^[36] Deprem sonrasında insanlar uzun bir süre boyunca çadırlarda konaklamak zorunda kalmıştır.^[37]

10 Temmuz 1894 tarihinde öğle saatlerinde büyük bir deprem meydana gelmiştir.^[38] Depremde beş yüze yakın kişi hayatını kaybetmiş, gazetelerde hayatını kaybeden ve yaralananlarla ilgili sansür uygulamasına gidilmiştir.^[39] Ayasofya Cami de depremden zarar görmüştür.^[40] Caminin onarımı için uluslararası bir ekip kurulsa da dönemin ekonomik şartlarından dolayı büyük çapta bir tamir faaliyeti gerçekleştirilememiştir.^[41] Kapalıçarşı başta olmak üzere binin üzerinde bina büyük hasarlar almıştır.^[42] Artçı sarsıntılar 8 Ağustos 1894 tarihine kadar devam etmiştir.^[43] İnsanlar uzun süre çadırlarda kalmış, bu süreçte halkın yiyecek ve su ihtiyacı karşılanmıştır.^[44]

II. DEPREM SONRASI ALINAN OLAĞANÜSTÜ EKONOMİK TEDBİRLERE İLİŞKİN KARARLAR

Toplumun, gerçekleşen yıkıcı depremin ardından ekonomik olarak da zarar görme ihtimali ortaya çıkmıştır. Öyle ki, fırınlar yıkılmış ve halkın temel besin maddelerinden birisi olan ekmeğe ulaşım sıkıntısı meydana gelmiştir. Ayrıca, inşaat alanında çalışan işçilerin ücretleri ve malzemelerin fiyatlarının da artış göstermesi ihtimali doğmuştur. Yeniden yapım çalışmalarını olumsuz yönde etkileme ihtimali olan bu duruma karşı önlemler alınmıştır. Devlete

[36] Özata ve Limoncu, “İstanbul,” 220-21.

[37] Afyoncu ve Mete, “1766,” 87.

[38] Görür, *Deprem*, 52; Özata ve Limoncu, “İstanbul,” 222.

[39] Sema Küçükalioglu Özkılıç, “1894 Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri (Deprem Sonrası İmar Faaliyetleri),” (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2011), 36-43.

[40] Küçükalioglu Özkılıç, “1894,” 235-6; Aydıngün, “Ayasofya.”

[41] Aydıngün, “Ayasofya.”

[42] Görür, *Deprem*, 53; Küçükalioglu Özkılıç, “1894,” 207.

[43] Görür, *Deprem*, 52.

[44] Özata ve Limoncu, “İstanbul,” 223.

ait olan ve yıkılan ambarda depolanan şekerlerin bozulması ihtimaline karşı, ivedilikle esnafa şeker satışı gerçekleştirilmiştir.

28 Mayıs 1766 tarihli belgeye^[45] göre, Fatih Sultan Mehmed Han İmaretî fırını depremde yıkılmıştır. Fırının yeniden inşası sağlanana kadar gerekli olan ekmeğin bölgedeki çörekçiler fırınında pişirilmesine karar verilmiştir.

30 Mayıs 1766 tarihli belgede^[46] bir “narh uygulaması”^[47] örneği bulunmaktadır. Osmanlı’da kadılar, ekonomik sistem içerisindeki malları denetlemekle mükelleftiler.^[48] Malların kalitesini ve fiyatlarını denetlemelerinin yanı sıra narh koyma yetkisine de sahiptirler.^[49] Yaşanan deprem nedeniyle inşaat malzemelerine ve bu alanda çalışanların ücretlerine yüksek miktarda zam yapılma ihtimali doğmuştur. Bundan dolayı, ilgili zümre kethüdalarının huzura çağırılmış ve zam yapılmaması için tembihte bulunulup söz alınmıştır. Gerçekleştirilen bu uygulama sayesinde, inşaat alanındaki işçi ücretlerinde ve malzemelerdeki fiyat artışının önüne geçmek amaçlanmıştır.

Osmanlı devletinde kadılar, hakimlik görevinin yanı sıra noterlik vazifesini de icra etmekteydiler.^[50] 23 Temmuz 1766 tarihli belgeye^[51] göre: Deprem nedeniyle miri ambar hasar almış ve yağın yağmurlar neticesinde ambarda bulunan şekerler nemlenmiştir. Bu nedenle ambardaki şeker, Mısır Çarşısı aktarlarına, şerbetçilerine ve akidecilerine dağıtılacaktır. Karşılığında esnaf tarafından gerçekleştirilecek ödeme ise, üç taksite bölünecektir. Bu durumun

[45] İstanbul Kadı Sicilleri Cilt 76, İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (H. 1179-1180 / M. 1765-1767), proje yön. Mehmet Âkif Aydın, ed. Coşkun Yılmaz. İstanbul: Kültür AŞ, 2019. 113 Hüküm numarası, 155.

[46] İstanbul Mahkemesi 25 numaralı sicil, 114 numaralı hüküm numarası, 155.

[47] Taban fiyat uygulanması, fiyatların sınırlandırılması.

[48] Coşkun Üçok, Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 15. Baskı, (Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 2011), 245.

[49] Mehmet Âkif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 10. Baskı, (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 2013), 82.

[50] İlber Ortaylı: *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, 5. Baskı, (İstanbul: Kronik Kitap, 2017), 11; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 245; Aydın: *Türk Hukuk Tarihi*, 83.

[51] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 235 Hüküm numarası, 238.

belgelenmesi için mahkeme tarafından esnafların imzaları alınmıştır. Bu kayıta da görüldüğü üzere kadı, noterlik görevini üstlenmiş ve gelişen bu hukuki durumu belgelemiştir.

III. ZARAR GÖREN YAPILARIN TESPİTİNE İLİŞKİN KARARLAR

Depremde pek çok yapı zarar görmüştür. Hasarın boyutunun tespit edilmesi ve gerçekleşen bu hasarın; deprem nedeniyle mi yoksa deprem öncesinde mi meydana geldiğinin tespiti mahkemenin önceliklerinden birisi olmuştur.

25 Mayıs 1766 tarihli belgeye^[52] göre: İstanbul Kadısı ve Mimar Ağa'ya hitaben bir buyruldu^[53] düzenlenmiştir. Buna göre; tehlikeli yapıların listesi çıkartılacak yıkılmalarından sorumlu olan kişiler belirlenecektir. Yaşanan depremin üç gün ardından bu belgenin düzenlenmesi, devletin hızlı bir tepki gösterdiğini gözler önüne koymaktadır.

1 Haziran 1766 tarihli belgeye^[54] göre: Depremde zarar gören Balat Hamamı'nda hassa mimarları da dahil olmak üzere, on beş kişiden oluşan bir heyet tarafından hasar tespit çalışması yapılmıştır. Yapılan tespit çalışmasının sonucunda, yalnızca bir duvar dışında tamire ihtiyaç olan herhangi bir bölümün olmadığı tespit edilmiştir.

19 Temmuz 1766 tarihli belgeye^[55] göre: Sultan Ahmed Cami Vakfı'na ait Atmeydanı'ndaki değirmenin intifa hakkını elinde bulunduran Aişe Hatun, burayı Mustafa ve Mehmed isimli iki kişiye kiralamıştır. Değirmen, depremden zarar görmüştür. Buna karşın Aişe Hatun, değirmeni tamir ettirmemiştir. Kiracılar, onarım yapılmadığı takdirde sözleşmeyi feshedeceklerini belirtmişlerdir.^[56] Yargıya intikal eden olay neticesinde hasar tespiti

[52] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 110 Hüküm numarası, 153.

[53] Buyruldu, Osmanlı'da yüksek rütbeli görevlilerin alt kademedede bulunan görevlilere emir gönderdiklerinde kullandıkları ifadedir: Mübahat S. Kütükoğlu, "Buyruldu," içinde *TDV İslam Ansiklopedisi C. VI*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992), 478-80. Bu belgede Sadrazam, İstanbul Kadısı ve Mimarbaşıya buyurmuştur.

[54] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 132 Hüküm numarası, 168.

[55] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 218 Hüküm numarası, 227.

[56] İslam borçlar hukukuna göre, sözleşmenin taraflardan birinin iradesiyle feshedilmesi olanaklıdır. İrade söz konusu olmadan sözleşmenin sona ermesine ise infisâh denir.

yaptırılmıştır. Buna göre, kemerler ve kubbeler hasar görmüştür. Kubbeler, kemerlere göre daha iyi durumdadır. Tamir edilmeleri halinde değirmen tekrar çalışacak vaziyete gelecektir.

1 Ekim 1766 tarihli belgeye^[57] göre, Korucu Mehmed Çelebi Vakfı'na ait olan ve Ayvansaray'da yer alan cami ile ek binaları depremde büyük hasar görmüştür. Caminin imamı ve çalışanları tarafından verilen dilekçe sonucunda inceleme yapılmıştır. Teftiş raporunda caminin onarıma ihtiyacı olduğu belirtilmiş ve çevrenin daha fazla zarar görmemesi için ek binaların tamamen yıktırılması gerektiği ifade edilmiştir.

5 Kasım 1766 tarihli belgeye^[58] göre, Debbağzade Hacı Hüseyin Efendi Cami'nin depremden hasar görmesinden dolayı tamiri gereklidir. Cami, bir vakfa aittir. İnceleme yapmak için bir heyet gönderilmiş, yapılan inceleme sonucunda ise onarım masraflarının vakıf bütçesini aşacağı tespit edilmiştir.

IV. ZARAR GÖREN YAPILARIN TAMİRİNE İLİŞKİN KARARLAR

İstanbul Mahkemesi kayıtlarında, deprem nedeniyle zarar gören binaların tamirine yönelik pek çok karara rastlamak mümkündür. Bu kayıtlardaki en önemli noktalar; depremin neden olduğu hasarın çarşılarda ve dolayısıyla ekonomik sistemde meydana gelmesi, zarar gören yapıların yangına dayanıklı olarak yaptırılmasının devlet tarafından teşvik edilmesi ve birçok vakıf malının bu depremden etkilenmesidir.

30 Mayıs 1766 tarihli belgeye^[59] göre: Çok sayıda kethüda, mahkeme huzuruna çıkıp çarşıdaki dükkanlarının zarar gören kısımlarının kendileri tarafından tamir ettirileceğini belirtmişlerdir. Genel kullanıma ait olan bölgelerin ise devlet tarafından onarılması ile çatı, kubbe ve kiremitlerin onarımına öncelik verilmesini rica etmişlerdir.

Bkz. Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 389-90.

[57] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 400 Hüküm numarası, 348.

[58] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 476 Hüküm numarası, 395-6.

[59] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 116 Hüküm numarası, 156.

31 Mayıs 1766 tarihli belgeye^[60] göre: Saraçhane’de yer alan ayakkabıcı dükkanları ve sokak kemerleri depremden zarar görmüştür. Hasar gören bölümlerin, eski halinde olduğu gibi taştan yapılmasına karar verilmiş ve bir bina emini^[61] tayin edilmiştir. Bir grup esnaf ise, binaların taştan yapılmasını istememiş ve bunun için bir dilekçe vermişlerdir. Konuyla ilgili, elli dört kişilik bir heyet tarafından inceleme yapılmıştır. İnceleme neticesinde esnafın talebi haklı görülmüştür.

1 Haziran 1766 tarihli belgeye^[62] göre, Depremde fırınlar hasar görmüş ve yıkılmıştır. Bir an önce bu fırınların tamir ettirilmesi buyurulmuştur. Ayrıca tamir etmeyi geciktiren fırıncılara, dükkanlarının ellerinden alınacağı da belirtilmiştir. Bu kayıta da görüleceği üzere halkın, deprem sonrası ekmeğe ulaşımına öncelik verilmiş ve sert tedbirler uygulanmıştır.

Aynı tarihli belgeye^[63] göre, Depremde zarar gören fırınların yangına dayanıklı olacak bir biçimde, taştan yapılması istenmiştir. Bunun yanında söz konusu kayıta, depremden öncesine dair 30 Nisan 1766 tarihli bir kayıt daha bulunmaktadır. Eski tarihli kayıta da aynı şekilde, yıkılan fırınların taştan inşa edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

9 Haziran 1766 tarihli belgeye^[64] göre, Rüstempaşa yakınındaki nalbur dükkanları depremde hasar görmüştür. Kiracılar tarafından, taştan yapılmış olan binaların yeniden inşasında ahşap kullanılması için izin istenmiştir. Bunun üzerine bir teftiş heyeti görevlendirilmiştir. Kiracılar, heyete de isteklerini dile getirmiş ve yangına dayanıklı olarak nasıl bir inşa faaliyeti yürüteceklerini açıklamışlardır.

[60] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 127 Hüküm numarası, 164.

[61] Osmanlı’da kamu yararına yapılan büyük yapıların inşaatlarında ve tamirlerinde görevlendirilen, gerçekleştirilen masraflara ilişkin defter tutan kimselerdir. Bkz. : Cevdet Küçük, “Bina Emini,” içinde *TDV İslam Ansiklopedisi C. VI*, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992), 179.

[62] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 111 Hüküm numarası, 154.

[63] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 120 Hüküm numarası, 159.

[64] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 137 Hüküm numarası, 172.

19 Haziran 1766 tarihli belgeye^[65] göre, Sırıkçılar, Çadırcılar ve Maytapçılar çarşıları depremden zarar görmüştür. Çarşılardaki kethüdalar ve esnaflar, dükkanlarının yangına dayanıklı bir şekilde yeniden inşası için mahkemeye başvurmuşlardır. Bunun üzerine taleplerinin padişaha iletileceği belirtilmiştir.

29 Haziran 1766 tarihli belgeye^[66] göre, Galata'da yer alan, Şeyh Sinan Erdebilî Vakfı'na ait olan kayıkxane ve kayıkçı odaları hasar görmüştür. Hasar tespiti için bir grup uzman görevlendirilmiştir. İntifa hakkı sahipleri, hasar gören bölümlerin onarılmasını istemişlerdir. Söz konusu hasarın depremden önce mi yoksa depremden kaynaklı mı olarak meydana geldiğinin tespiti için bölgede yaşayan insanların da beyanı alınmıştır. Sonuç olarak, zararın deprem nedeniyle meydana geldiğine ve yapıların onarılması gerektiğine kanaat getirilmiştir.

Aynı tarihli bir başka belgede,^[67] Samatya'da yer alan Hacı Faik Cami, Hacı Mehmed Çeşmesi ve Yusuf ile Halil'e kiralanmış olan değirmen, deprem nedeniyle yıkılan surdan dolayı zarar görmüştür. Değirmenin kiracıları mahkemeye başvurarak değirmeni kiralayanın, sur tamir edilmediği sürece değirmeni tamir ettirmeyeceğini söylediğini belirtmişlerdir. Buğdayları saklayacakları yerleri olmamasından dolayı bu süre zarfında büyük bir mali kayba uğrayacaklarını ifade etmişlerdir. Konu, padişaha bildirilerek ivedilikle çözülmesi amaçlanmıştır.^[68]

10 Temmuz 1766 tarihli belgeye^[69] göre, Çarşıda yeniden inşa edilecek olan hanlarda, ahşap yerine taş kullanılması gerektiği ifade edilmiştir. Söz konusu karar, yeniçeri ağası ve mimarbaşına da gönderilmiş olup karara uymayanların cezalandırılacağı belirtilmiştir.

[65] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 153 Hüküm numarası, 186.

[66] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 193 Hüküm numarası, 212.

[67] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 195 Hüküm numarası, 213.

[68] İlerleyen kayıtlarda konunun çözüme kavuşup kavuşmamasıyla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

[69] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 213 Hüküm numarası, 224.

19 Temmuz 1766 tarihli belgeye^[70] göre, Balaş isimli bir kimseden kiralanmış dükkân ve bitişiğindeki han, depremde zarar görmüştür. Kiracı Yanaki, binaların tamire ihtiyacı olduğunu belirterek mahkemeye başvurmuştur. Kiracı, yapının tamir edilmesini veyahut sözleşmenin feshini talep etmiştir. Mahkeme, arabuluculuk görevi üstlenmiştir. Buna göre kiracı, gelecek tüm yılın kirasını peşin olarak ödeyecek; kiralayan ise gelecek ay, dükkân ve hanın tamirine başlayacaktır.

30 Temmuz 1766 tarihli belgeye^[71] göre, Sancakdâr Hayreddin Mahallesi'nde, iki katlı, alt ve üst katları iki ayrı vakfa ait olan bir bina bulunmaktadır. Üst katta Agop isimli bir şahıs yaşamakta, alt katta ise Halil Ağa isimli bir kimse kumaş üretimi yapmaktadır. Deprem nedeniyle üst kat harap olmuştur. Agop, kendi katını tamir etmeye çalıştığı anda ise Halil Ağa üst katın tamirinin, kendi katında bulunan kemerin tamirine bağlı olduğunu ifade ederek tamire karşı çıkmıştır. Mahkemeye taşınan olayda, Halil Ağa'nın tamire engel olması haksız bulunmuştur.

2 Ağustos 1766 tarihli belgeye^[72] göre, Avarız Vakfı'na^[73] ait olan ve konaklama için kullanılan bir grup yapı, depremde zarar görmüştür. Zararın boyutu o derecede büyüktür ki, kimse konaklayamaz hale gelmiştir. İntifa hakkı sahipleri Ayşe Hatun ve Fatıma Hatun tarafından ilgili bölümlerin tamir ettirilmesine dair söz alınmıştır.

16 Ağustos 1766 tarihli belgeye^[74] göre, İntifa hakkı Klara isimli Yahudi bir kadında bulunan ve eğitim için kullanılan bir müessese depremde zarar görmüştür. Gerçekleşen hasarın tespiti için bölgeye bir heyet gönderilmiştir. Çevredeki insanlara, hasarın deprem öncesinde mi yoksa depremden kaynaklı olarak mı meydana geldiği sorulmuştur. Hasarın deprem kaynaklı olduğunun anlaşılması üzerine onarımın onayını içeren bir ferman çıkartması için durum padişaha arz edilmiştir.

[70] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 230 Hüküm numarası, 235.

[71] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 354 Hüküm numarası, 317-8.

[72] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 343 Hüküm numarası, 309.

[73] Belirli bir köy veya mahallenin olağanüstü durumlarda oluşan ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş vakıflara denir: Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 156.

[74] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 390 Hüküm numarası, 288-9.

27 Ağustos 1766 tarihli belgeye^[75] göre, Ayasofya-i kebir Vakfı'ndan Bal-kapanı Hanı depremde zarar görmüştür. Molozlar bazı bölümleri kapatmış ve yapı hasar almıştır. Yapının tamir edilmesi için bir ferman çıkartılması amacıyla konu padişaha arz edilmiştir.

30 Ağustos 1766 tarihli belgeye^[76] göre, Kumkapı'da bulunan ve bir vakfa ait olan Çifte Hamam'ın kubbeleri, depremden zarar görmüştür. Vakfın maaşlı çalışanları^[77] ve mahalle sakinleri camdan yapılmış olan kubbelerin ahşap kullanılarak tamir edilmesi hakkında bir dilekçe sunmuştur. Heyet tarafından yapılan incelemeye göre, kubbeleri taşıyan duvarlar da zarara uğramıştır. Camdan bir kubbe inşasında duvarların da yıkılabileceği, bundan dolayı kubbelerin tamamen yıktırılarak ahşaptan yapılması gerektiği tespit edilmiştir. Kubbelerin taştan yapılması da değerlendirilmiş ancak vakfın gelirlerinin bunu karşılayamayacağı ifade edilerek ahşap kullanmak için izin almak amacıyla mahkemeye başvurulmuştur.

2 Kasım 1766 tarihli belgeye^[78] göre, Topkapı'da yer alan çörekçi fırını depremden zarar görmüştür. Fırın, Hatice Sultan Vakfı'na aittir. İntifa hakkı sahipleri, fırının onarılmasını gerektiğini ancak bu tamir çalışması için yeteri kadar paralarının olmadığını belirtmişlerdir. Bundan dolayı vakıf mütevellisi, her bir intifa hakkı sahibine bir miktar para vermiştir. Ayrıca, intifa hakkı sahipleri tarafından gelecek aylarda ödenecek olan taksitlerin ödenmemesi kararlaştırılmıştır. Buna karşılık intifa hakkı sahipleri, her türlü haklarından feragat etmişlerdir. Sonuç olarak, vakıf mütevellisi onarım faaliyetlerini gerçekleştirmiştir.

V. ZARAR GÖREN YAPILARIN YIKTIRILMASINA İLİŞKİN KARARLAR

Depremde zarar gören yapılar, diğer binalar ve bölgede yaşayan halk için tehlike oluşturmaktadır. Öncelikle hasarın tespiti sağlanmış, tamir edilemeyecek durumda olan binaların hızlı bir biçimde yıktırılmasına karar

[75] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 313 Hüküm numarası, 291.

[76] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 330 Hüküm numarası, 301-2.

[77] Vakıfname gereğince, vakfın gelirlerinden yararlanan, maaş alan kimselere mürtezika denir. Bkz. Yazır, *Vakıf*, s. 281.

[78] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 447 Hüküm numarası, 378.

verilmiştir. Bu sayede yıkılma ihtimali olan yapıların topluma vereceği zarar önlenmeye çalışılmıştır.

24 Mayıs 1766 tarihli belgeye^[79] göre, Kent içindeki bazı yığma yapılar depremde hasar görmüş ve bu insanların can güvenliğini önemli ölçüde tehdit eder vaziyete gelmiştir. Sadrazam, zarar gören bu binaların ivedilikle yıktırılmasını ve yıkım bedelinin intifa hakkı sahiplerine ait olacağını buyurmuştur.

31 Mayıs 1766 tarihli belgeye^[80] göre, Bazı bölümlerinin hasar gördüğü ileri sürülen bir ev için inceleme heyeti gönderilmiştir. Yapılan incelemenin sonucunda evin, yayalar için tehlike arz ettiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda evin tehlike teşkil eden kısımları yıkılmasına karar verilmiştir.

6 Haziran 1766 tarihli belgeye^[81] göre, Memiş Ağa'nın evi Hanna isimli zimmînin^[82] evinin üzerine kısmen yıkılmıştır. Ayrıca yıkılan ev, yakınından geçen yolu ve İstoyan ile Fanise isimli kişilerin evlerini de tehdit etmektedir. Yapılan inceleme sonucunda, Memiş Ağa'nın evinin yıkılması gerektiğine karar verilmiştir. Bunun üzerine Memiş Ağa, evini yıkacağının sözünü vermiştir.

VI. DEPREMLE İLGİLİ DİĞER KARARLAR

1766 Depremiyle ilgili olarak, İstanbul Mahkemesi kayıtlarına yansıyan kararlar yalnızca bahsedilenlerle sınırlı değildir. 31 Mayıs 1766 tarihli belgeye^[83] göre, Rukiye isimli bir kadın, depremden yaklaşık iki hafta önce padişahın emriyle sürgün edilmiştir. Mal varlığının bir kısmını ise sürgün edilmeden önce yaşadığı Debbağzade Vakfı Odaları'nda bırakmıştır. Deprem nedeniyle konutta hasar meydana gelmiş ve yıkılma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı geride bırakılan malların neler olduğu tescil edilmiş ve

[79] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 109 Hüküm numarası, 153.

[80] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 181 Hüküm numarası, 204-5.

[81] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 184 Hüküm numarası, 206.

[82] Zimmîler, kendi dinlerini yaşamalarına izin verilen, can ve mal güvenlikleri İslam devleti tarafından korunan kimselerdir. Bkz. Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, 85 vd.; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 145 vd.

[83] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 100 Hüküm numarası, 143.

Mustafa isimli bir kimseye teslim edilmiştir. Bu kararda da görülebileceği üzere, Osmanlı'da kadılar yalnızca yargılama görevini değil, aynı zamanda noterlik vazifesini de yerine getirmişlerdir.

17 Haziran 1766 tarihli belgeye^[84] göre, Yaşanan depremde Şadi Abdülkerim Ağa isimli bir kimsenin evi, deprem nedeniyle hasar almış ve komşularının binalarını tehdit eder vaziyete gelmiştir. Komşular, durumu Abdülkerim'e anlatmaya ve çözümü için mahkemeye başvurulmasını teklif etmek için gittiklerinde, annelerine ve eşlerine küfürler edilmiştir. Abdülkerim bununla da kalmayıp oğlu ve hizmetçisi vasıtasıyla, komşularının evlerini taşlatmıştır. Bundan dolayı komşular, Abdülkerim'in mahalleden sürülmesi için bir ferman çıkartılması amacıyla mahkemeye başvurmuşlardır. Kayıтта zarar gören yapının tamirine ilişkin tam olarak bir bilgi bulunmamasına karşın, yaşanan depremin halk arasında huzursuzluk çıkartan olaylara da sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Öyle ki mahalleden sürülmeye varacak derecede ciddi toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır.

2 Ağustos 1766 tarihli belgeye^[85] göre, Hacı Faik Vakfı'na ait cami, depremde hasar almıştır. Bunun üzerine vakıf mütevellisi^[86] camiyi yıkıp tekrar inşasına başlamıştır. Buna karşın vakfın arazisi olarak belirtilen bölgeden kamuya ait bir yol geçmektedir. Ortaya çıkan uyuşmazlık neticesinde, arazinin tespiti için bölgede yaşayan kişilere sorular sorulmuştur. Çıkan sonuca göre yol, yirmi altı zirâ ve altı parmak^[87] vakfın arazisine girmektedir. Mahkeme, uyuşmazlığı sonuçlandıracak bir karar vermemiş, toplanan verileri padişaha teslim etmiştir.

[84] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, 151 Hüküm numarası, 184-5.

[85] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 262, s. 258.

[86] Vakfın işlerini, vakfeden kimsenin koyduğu şartlara göre yöneten ve gözeten kimseye denir. Vakfın yararına işlemler gerçekleştirip vakfı koruyup gözetmekle yükümlüdürler: Hacı Mehmet Günay, "Vakıf," içinde *TDV İslam Ansiklopedisi C. XLII*, (İstanbul: Kolektif, 2012), s. 478; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır: *Osmanlı Vakıf Hukukuna Giriş: Ahkâm-ı Evkâf*, 1. Baskı (İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2020), s. 382; Üçok, Mumcu ve Bozkurt, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 153-4; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 254.

[87] Yaklaşık 15 metre.

SONUÇ

Deprem, günümüzde olduğu gibi, yüzlerce yıl önce de toplumu derinden yaralamış, binalara hasar vermiş ve temel gıda maddelerine ulaşımı zorlaştırmıştır. Osmanlı devleti ise depremle etkili bir biçimde mücadele etmeyi amaçlamış, bu doğrultuda alınan kararlar ise mahkeme kayıtlarına yansımıştır. Depremın daha ilk günlerinde, zarar gören yapıların tespitine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Hasar tespit çalışmalarında, meydana gelen zararın deprem öncesi mi yoksa depremden sonra mı meydana geldiğinin tespiti önem arz etmiştir.

Bölgede yaşayan halkın canını ve malını tehdit eden yapıların yıktırılması için hızlı bir biçimde eyleme geçilmiştir. Depremden yalnızca iki gün sonrasına tarihlendirilen belge^[88] bu bakımdan çok değerlidir. Ayrıca, fırınlara yönelik hızlıca kararlar verilerek halkın temel besin maddelerinden birisi olan ekmeğe ulaşımının tehlikeye girmemesi amaçlanmıştır.^[89] Yüzlerce kişinin çalışacağı deprem sonrası yeniden yapım ve yıkım işlerinde ise ekonomik olarak bir denge sağlanması için narh uygulamasına gidilmiştir.^[90]

Deprem sonrası yapılacak binaların taştan yapılması, devletin önceliklerinden birisi olmuştur.^[91] Gerçekleşen büyük yangınlara yönelik bir tedbir olarak bu yönde kararlar alındığı ifade edilebilir. Buna karşın kararlarda da görüleceği üzere halk tarafından, binaların ahşap kullanılarak yeniden yapımı talep edilmektedir.^[92] Ahşap yapıların maliyetinin daha ucuz olması ve depremde taş yapılara nazaran yıkıldıklarında daha az zarar vermeleri toplumdaki bu yönde bir talebin oluşmasına sebebiyet vermiş olması muhtemeldir. Yaşanan afet sonucunda, İstanbul Mahkemesine yansıyan hukuksal uyuşmazlıklarda vakıfların varlığı da bir hayli belirgindir. Öyle ki

[88] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 109, s. 153.

[89] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 447, s. 378; Hüküm numarası: 111, s. 154; Hüküm numarası: 113, s. 155; Hüküm numarası: 120, s. 159.

[90] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 114, s. 155.

[91] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 213, s. 224.

[92] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 137, s. 172; Hüküm numarası: 330, s. 301-2.

vakıf mallarıyla ilgili pek çok hasar tespiti ve tamirine yönelik karar bulunmaktadır.^[93] Kanaatimizce, bunun birincil sebebi vakıf mallarının dönem itibariyle çok olmasıdır. İkincil sebebi ise, birçok vakıf binasının çarşılarda yer alması ve dolayısıyla ekonomik sistemde bulunmasıdır.

Görülebileceği üzere, 1766 İstanbul Depremi, günümüzde gerçekleşen depremler gibi, ardından hukuksal olarak da pek çok iz bırakmıştır. Bu izlerde; toplumun içinde bulunduğu zor durum, yapılan müdahaleler ve alınan önlemler gözlemlenebilmektedir. Deprem sonrası kadastro sorunlarının ortaya çıkması^[94] ve bir kimsenin mahalleden sürülmesinin istenmesine yol açacak derecede gerginlikler meydana gelmesi^[95] ilgi çekicidir. Yalnızca bu kararlar dahi depremlerin toplumsal yaşantıdaki etkilerinin ne derecede büyük olduğunu kanıtlar niteliktedir. Günümüz depremlerinde de alınan en büyük önlemler; özellikle ekonomik sistemin zarar görmemesi ve bölge insanının temel ihtiyaçlarından mahrum kalmaması, hasar tespitinin ivedilikle yapılarak zarar gören binaların tamirine veya yıkımına karar verilmesi ve yeni yapılacak olan binaların depreme dayanıklı bir şekilde inşa edilmesidir. 1766 İstanbul Depreminin İstanbul Mahkemesi kararlarına yansımalarında da aynen günümüzde olduğu gibi bu sorunlar üzerinde durulduğu gözlemlenmektedir. Nitekim aradan geçen iki yüz elli yıllık süreçte, afet durumlarında insanların temel ihtiyaçları değişmemiş ve özellikle beslenme ve barınma gibi alanlarda kendini hissettirmiştir. Geçmişte ve günümüzde olduğu gibi gelecekte yaşanacak olan afetlerde de benzer problemlerin ortaya çıkması muhtemel olup hukuk dünyasının, iki yüz elli yıl önce olduğu gibi hızlı bir şekilde tepki vermesi ve felaketlerin hemen sonrasında, yaraların sarılması için gereken düzenlemelerin yapılması çok önemlidir.

[93] Örneğin: İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 262, s. 258; İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 447, s. 378; İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 476, s. 395-6.

[94] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 262, s. 258.

[95] İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil, Hüküm numarası: 151, s. 184-5.

KAYNAKLAR

- Afyoncu, Erhan ve Zekai Mete. “1766 İstanbul Depremi ve Toplum Yaşantısına Tesirleri.” Tarih Boyunca Anadolu’da Doğal Afetler ve Deprem Semineri. İstanbul, 22-23 Mayıs 2000.
- Aydın, Mehmet Âkif. *Türk Hukuk Tarihi*. 10. Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 2013.
- Aydın, Şengül G. “Tarih Boyunca Yaşanan Depremler Sonrası Ayasofya Onarımları.” Deprem Sempozyumu. Kocaeli, 23-25 Mart 2005.
- Bal, İhsan Engin, Meltem Vatan, Fatma Gülten Gülay ve Eleni Smyrou, “Historical Earthquake Damages to Domed Structures in Istanbul.” içinde *Handbook of Research on Seismic Assessment and Rehabilitation of Historic Structures*, Editörler Panagiotis G. Asteris ve Vagelis Plevris, 649-673. Hershey: Engineering Science Reference, 2015.
- Barış, Şerif, Şengül Aydın, Hakan Kaya ve Cem Gazioğlu, “Archeological Traces of Sixth Century Earthquakes in İstanbul Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea) Excavations.” *International Journal of Environment and Geoinformatics* 8, no. 3 (2021): 386-396.
- Croke, Brian. “Two Early Byzantine Earthquakes and Their Liturgical Commemoration.” *Byzantion* 51, no. 1 (1981): 122-147.
- Çeşmîzâde Mustafa Reşid. *Çeşmî-Zâde Tarihi*, Hazırlayan Bekir Kütükoğlu, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1959.
- Dündar, Abdulkadir. “Osmanlı Mimarisinde Hassa Mimarları.” *Dini Araştırmalar* 2, no. 5 (1999): 159-176.
- Erel, T. Levent, Cengiz Zabcı ve H. Serdar Akyüz, “Nikomedya (İzmit) antik kentinin tarihsel depremleri.” Aktif Tektonik Araştırma Grubu 11. Çalıştayı. Gebze-Kocaeli, 8-9 Kasım 2007.
- Görür, Naci. *Türkiye’de Deprem*. 1. Baskı. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık, 2020.
- Günay, Hacı Mehmet. “Vakıf.” içinde *TDV İslam Ansiklopedisi C. XLII*. İstanbul: Kolektif, 2012.

- Herrin, Judith. *Byzantium: The Suprising Life of a Medieval Empire*. Princeton: Princeton University Press, 2009.
- İstanbul Kadı Sicilleri Cilt 76, İstanbul Mahkemesi 25 Numaralı Sicil (H. 1179-1180 / M. 1765-1767). proje yöneticisi Mehmet Âkif Aydın, editör Coşkun Yılmaz. İstanbul: Kültür AŞ, 2019. Erişim: <http://www.kadisicilleri.org/index.php> (Erişim Tarihi: 06.03.2023).
- Küçük, Cevdet. "Bina Emini." içinde *TDV İslam Ansiklopedisi C. VI*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Küçükalioğlu Özkılıç, Sema. "1894 Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri (Deprem Sonrası İmar Faaliyetleri)." Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2011.
- Kütükoğlu, Mübahat S. "Buyruldu," içinde *TDV İslam Ansiklopedisi C. VI*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Mazlum, Deniz. "Osmanlı Arşive Belgeleri Işığında 22 Mayıs 1766 İstanbul Depremi ve Ardından Gerçekleştirilen Yapı Onarımları." Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, 2001.
- Ortaylı, İlber. *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*. 5. Baskı. İstanbul: Kronik Kitap, 2017.
- Özata, Şerife ve Sevgül Limoncu, "16. ve 20. yy. Arası İstanbul ve Yakın Çevresinde Meydana Gelen Deprem Sonrası Barınma Uygulamalarının İncelenmesi." *Megaron* 9, no. 3 (2014): 217-227.
- Sahillioğlu, Halil. "Avârız." içinde *TDV İslam Ansiklopedisi C. IV*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Sawai, Kuzaki. "The 1509 Istanbul Earthquake and Subsequent Recovery." *Mediterranean World* 22, no. 1 (2015): 29-42.
- Sinnigen, William G. ve Arthur E.R. Boak. *A History of Rome to A.D. 565*. 6. Baskı, New York: Macmillan Publishing, 1977.
- Üçok, Coşkun, Ahmet Mumcu ve Gülnihal Bozkurt. *Türk Hukuk Tarihi*. 15. Baskı, Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 2011.
- Ürekli, Fatma. "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür." *Türk Araştırmaları Literatür Dergisi* 8, no. 16 (2010): 101-130.

- Vogt, Jean. “Osmanlı Topraklarında Tarih Boyunca Depremsellik Batılı Kaynaklardan ve Tanıkların İfadelerinden Örnekler,” içinde *Osmanlı İmparatorluğunda Doğal Afetler*, Editör Elizabeth Zachariadou, Çevirenler Gül Çağalı Güven ve Saadet Öztürk, 13-59. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001.
- Yaltırak, Cenk. “Marmara Denizi ve Çevresinde Tarihsel Depremlerin Yerleri ve Anlamı.” *İTÜ Vakfı Dergisi*, no. 67 (2015): 56-62.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Osmanlı Vakıf Hukukuna Giriş: Ahkâm-ı Evkâf*. 1. Baskı. İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, 2020.